

„Magyarítás.”

E címen rövid elmfuttatása jelent meg a Keleti Újság ez évi 89. számában *Laczkó Gézának*, a kiváló fővárosi írónak és esztétikusnak. *Laczkó* a magyarítás korszerű divatjáról szólva, bevallja, hogy ő a régebben vagy újabban megjelent idegenszó gyűjteményeket több kárral, mint haszonnal forgatja, nem anyaguk, hanem módszerük miatt. Idézi a *Mondolat* esetét. E híres, sőt hírhedt gúnyiratban a nagy nyelvújítás ellenfelei közölnek egy esodabogár szótárt. Országszerte hahotával forgatták és idézték a nyakatekert nyelvújítási szavakat. De addig utánozták gúnyosan a szörnyszülöttek használatát, míg aztán egy részüket komolyan megtartotta a nyelvszokás. Az új szavak e különös elterjedési módjával szemben idézi az idegen szavak beszivárgása terén szerzett saját tapasztalatát. Mint vidéki gimnázista, idegen nyelvi hatásoktól és a fővárosi nyelv romboló lehelletétől távol, teljesen magyaros műveltségben nőtt fel. Nagy gyönyörűség volt számára egy-egy ilyen idegenségeket írtó szöszedet: ebből néhány óra alatt felhabzsolta — *az összes hibáztatott idegen szavakat*. Gyönyörűségesen lehetett nagyképüsködni velük. Történelemtanáruk kedvelt és eltanult — »az afféle *eburafakó* ember« kifejezése helyett magasabb rendűnek látszott az »*intransigens* ember« használata. Az effélék — saját bevallása szerint — néhány évre megfertőzték egyébként ép stílusát. Azóta is jogos kételkedéssel vesz kezébe minden efféle szótárt.

E jogos kételkedés alap-okát vizsgálva, három alapvető hibát fedez fel az ilyen szótárakban:

1. A teljességre törekvő buzgalom olyan idegen szavakat is felvesz a sorba, amelyek csak szórványosan fordulnak elő. A szöszedet kiemeli őket, lám, mennyire elterjedtek s említésével maga terjeszti még jobban. Így például, hogy *időközi* »*interkaláris*«-nak mondható, ő is ilyen szótárból tanulta meg.

2. Nyomatási ügyetlenségből mindig a kárhoztatott kifejezést szedetik dőlt vagy kövér betűkkel s a helyes szót rendes folyó-szedéssel. Pl. *irreleváns*: mellékes, nem fontos stb. Ezzel a módszerrel az idegen szó kövér vagy dőlt írásával szembeszökő, erőszakos s inkább megragad az emlékezetben, mint az ajánlott helyes szó. Jobb lenne a helyeset kiemelni a nyomásban. Pl. így: morfondíroz: *tűnődik, tanakodik*, vagy *irreveláns*: **mellékes, nem fontos**.

3. Veszedelmes dolog elterjedt egyetlen idegen szó helyett magyarázat nélkül több rokonértelmű szót ajánlani, mint például:

pikáns: **csipős, esintalan, sikamlós, csiklandós, ingerlő; izes, étvágygerjesztő**

Nó, mert mikor melyiket használjam? — kérdi *Laczkó*. »*Pikáns* szósz«, ezt szinte naponta mondjuk. »*Fűszeres mártás*« lenne a helyes? Egyik se. Még leginkább *csipős mártás*-t lehetne mondani, de ezt előbb általánosan el kellene fogadtatni, hogy pontosan »*pikáns* szósz«-t értsen belőle mindenki. Itt tehát magyarító szótáram megbukott, — mondja *Laczkó*, — mert azzal, hogy nem tudott a »*pikáns*« helyett teljesjogú és értékű *egyetlen* magyar megfelelőt adni, még jobban emlékezetembe kalapálta az idegen szót. Ennél is nagyobb hiba, amikor a szótár (véletlenül a legújabb) a »*pikáns*«-ra ezt a két magyar szót ajánlja csak: *kétértelmű, sikamlós*. Mi lesz ez esetben a szósszal? S a »*pikáns* helyzet« se nem kétértelmű, se nem sikamlós. Hát akkor, hogy a csudába mondjam magyarul? — kérdi az író.

Az idegen szó apodiktikus, akarom mondani, — írja Laczkó — határozott és másíthatatlan alakjában és jelentésében. Csak akkor űzhetem el visszatérhetetlenül, ha ugyanilyen határozott és másíthatatlan magyar szóval tudom helyettesíteni, mint annak idején a nyelvújítók a »charakter«-t a *jellem*-mel.

Csaknem egész terjedelmében ismertetnem kellett Laczkó Géza cikkét azért, hogy a benne kifejtett érdekes gondolatokkal megismerkedjék az olvasó. Bármennyire érdekeseznek és bármennyire igazaknak látszanak is ezek a gondolatok, mégis közelebbről szemügyre véve őket, sok elhamarkodott állítás, furcsa következtetés és téves általánosítás mutatható ki bennök.

Laczkó kifogásai közül az elsőt nem tartom jogosnak. Lehet, hogy voltak és vannak olyanok, akik az idegen szavak szótárát ellenkező céllal használják, mint amire való, ez azonban nem menti fel a szótár-szerkesztőket az alól a természetes szerkesztői kötelesség alól, hogy a szótáralkotáskor a teljességre törekedjenek. A remekírók művein is el lehet romlani, pedig íróik nem azzal a céllal írták őket. A nyomtatási ügyetlenlenségekre vonatkozó észrevétel sem egészen érthető. Ha ugyanis megkísérelnénk olyan szótárt szerkeszteni, amelyben nem a címszók volnának kiemelt (*dült* vagy *félkövér*) betűkkel nyomtatva, hanem a sokkal nagyobb terjedelmű magyarító szöveg, észrevennők azt, hogy a kevésbé feltűnő betűtípussal nyomott szöveg, tehát megint csak a címszó, ebben az esetben az idegen szó volna a szembeszökőbb, az érdekesebb és nem a magyarító szöveg. Ne is beszéljünk arról, hogy milyen csúf lenne az ilyen nagy részében *félkövér* betűvel nyomtatott szöveg. Legmegfontolandóbbnak a harmadik ellenvetés, az idegen szók kiküszöbölhetetlenségére vonatkozó észrevétel látszik. E vélekedésben ugyanis van valami igazság. Az író a példát is jól választotta meg. A példa alapján levont következtetés azonban teljesen helytelen.

Altalánosan tudott dolog, hogy minél többet használunk valamely szót, egyfelől annál pontosabban körvonalozott lesz a jelentése, másfelől pedig annál több, annál finomabb jelentés-árnyalatot kap. Az idegen szavak esetében ez még sokkal inkább így van. Mikor egy idegen szó bekerül a nyelvbe, ez egész sereg magyar szó halálát jelenti. Nagyon sokszor előfordul pl. az az eset, hogy egy-egy idegen szónak nem lehet megtalálni a pontos magyar megfelelőjét, ellenben ha az idegen szót a különböző lélektani helyzetekben vagy adott esetekben helyettesíteni akarjuk, a magyar szavak egész serege tolul elénk. Kosztolányi Dezső mondja, hogy az idegenszó mellett rendszerint több magyar szó van, amely a fogalom finomabb, közelebbi árnyalatait jelzi (Anyanyelvünk. Br., 1934. 10.). Egyetlen idegen szavak szótára se végleges megoldás, csak orvosság, csak csiklandozó ösztönzés a beteg, elalélt nyelvalkotó ösztön számára. Azt akarja: úgy gondolkozzunk, hogy ne is legyen szükségünk idegen szavakra.

A »pikáns szósz«- esetében is az a helyzet, hogy ha ma magyar megfelelőjét keressük, egy évtizedek óta használt, különleges jelentést kapott, otthonossá, meghitt ismerőssé vált *idegen* kifejezést kell helyettesítenünk. A például »inylene-mártás«-nak vagy »inycsiklandó mártás«-nak nevezte volna kezdetől fogva a »pikáns szósz«-t az emberiségnek az a szerencsésebb fele, amelynek — Laczkó szerint — szinte naponként beszélni kell az efféle ételnemről, ma aligha kellene e sorokat leírnom. Ugyanez az eset a »pikáns helyzet«-tel is. Ha nem idegen fővel gondolkozó magyar mondta vagy fordította volna le idegenből e jelzős kifejezést, a *helyzet* szó elé valószínűleg más jelző, az adott helyzethez találóan, mondjuk, *szemingerlő*, *kényes*, *érzéki*, *pajzán*, vagy más jobb, esetleg valamilyen újonnan alkotott

szó került volna. Most utólag keresni annak lehetőségét, hogy megmagyarsítsunk olyan kifejezéseket, amelyekhez a magyarság csak azon részének van köze, amelynek kisebb gondja is nagyobb annál, hogy a nyelv-tisztságra ügyeljen, mondom, az ilyen feladat szinte az esztelenséggel határos dolog.

Hagyjuk tehát boldog magyarjainkat, hadd élvezzék a »pikáns szósz«-t és a »pikáns helyzet« adta előnyöket. A nyelvtisztítás e területen aligha végezhet eredményes munkát. Ha azonban a magyarság súlyos példaadó egyéniségeiben még inkább felébred a nyelvi tisztaság iránti vágy, és ez írásukban meg mindennapi beszédjükben is tükröződik, az ilyenféle kérdések is megoldódnak. Évtizedes, lassú munka eredményeképpen talán akadnak olyan nemzedékek, amelyek majd a magyarítást, mint a XX. század magyar nyelvművelő mozgalmának egyik sikerrel, szerencsével elvégzett mozzanatát hálával vegyes csodálkozással emlegetik.

Szta.

Sok az egy, de gyakran kevés is.

Ahogy jegyzeteim között utánanézek, látom, van két éve annak, hogy egyik elterjedt helybéli napilapban egy szomorú életű nő panaszáról olvastam. Az újságíró írta-e, vagy maga a szerencsétlen siránkozó foglalta-e így össze életét, nem tudom, de a tudósításban ez állott: »Volt *egy* keserves és rövid életem... [Jóestét V. (1936), 104:2]. Azt hiszem, első pillantásra észrevehető, hogy az *egy* határozatlan névelő használata itt vaskos magyartalanság. E panaszt többféleképpen ki lehetett volna fejezni,¹ de így semmiképpen sem. E mondat, ha ilyen megfogalmazásban egyáltalában megtűrhetjük, ép nyelvérzékű ember számára azt jelenti, hogy a szerencsétlen panaszkodónak volt a keserves és rövid életen kívül egy másik boldog és valószínűleg hosszú élete is. Ezt pedig a panaszkodó aligha akarta mondani és a panaszt felvevő újságírónak sem lehetett célja ilyet állítani.²

Nem kell sokáig figyelniünk a mindennapi érintkezés meg az újságírás nyelvét, hogy észrevegyük, mennyire elterjedt az *egy* ilyenféle magyartalan használata. Nem árt tehát közelről szemügyre vennünk a kérdést és megvilágítanunk a határozatlan névelő helyes és helytelen használatának eseteit.

A magyarban a határozatlan névelőt a következő esetekben használjuk helyesen:

1. Ha pontosan meg nem határozott, bizonytalan (egy bizonyos, egy valaki, valamely, egyik) dologról vagy tárgyról beszélünk. Pl. Szeretnék már *egy* jó könyvet olvasni. Járt itt az előbb *egy* ember. Nekem, sok rossz szokásom mellett van *egy* jó szokásom is. Tűzvész pusztított el *egy* iskolát. Van *egy* osztálytársam, akit rég nem láttam stb.

2. Felkiáltó mondatokban, ha jelzős kifejezést akarunk kiemelni. Pl. *Keserves egy* életem volt! *Nagyszerű egy* alak vagy, mondhatom! — E hasz-

¹ Pl. Keserves és rövid életem volt. Életem keserves és rövid volt. Keserves és rövid volt az életem. Keserves egy életem volt!

² Az alábbiakban felhasználom Dengl János (*Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus*. Bpest, 1937. 210 kk.), Halász Gyula (*Édes anyanyelvünk*. Nyugat, 1937. II, 284 kk.) és Winter István (*Egy-túltengés és egy-iszony*. Magyarosan VI, 89 kk.) fejtegetéseit.